

POEZIJA

Pastabos damoms

Puikiosios damos, pasaulis jus į rėmus –
dar gyvas ir klestinčias, –
 įtaiso, brangina,
 garbina it šventąsias.

O mirtis akla kaip žiežula
nevertina ir nė nesvarsto –
 chimera! Apiplėšia;
 kas auksas – jai purvas!

Fontažų imsis Marsas¹,
šukuosenų – alkanos žiurkės;
 doroja, pudruoja
 žile ir puvėsiais.

Kokardom išpuikusį protą
likimo nagai ir [lošimo] staliukai²
 ir kailinius, ir kuodus
 numauna, nudrasko.

Bemat kepuraites sukapos žiurkutės;
ten puokštės³ ir raukiniai,
 ir palaidinės nuo pūlių
 subliūkš, sutrūnys.

Ei, Dievaitės, viskas žus!
Garbė jūsų vardo trumpai truks!
 Mirtis kerpa, kryželius⁴,
 apyrankes drąsiai dreskia.
Veltui diadema puošia plaukus,
jei protas pelėdos.
 Nepaiso, nesvarsto⁵:
 teks puošmenai pūti karstel!
Kur testamentas, ten rauda!

¹ Fontažas (pagal karaliaus Liudviko XIV meilužės panelės de Fontaž pavardę) – tam tikras galvos apdangalas iš muslino arba nérinių, susuktas vamzdeliais, stytantis, kartais papuoštas kaspinais. Marsas – sen. rom. karo dievas. Čia aktuali naikinančios jo galios – ir taikos metu – prasmė (tikėta, kad Marsas gali sunaikinti derlių ar gyvulių bandas). Marsas Bakos eilėraščiuose vienas iš „antikinių“ mirties palydovų šalia likimo (fatum) ir Parkų.

² Girydon – apvalus vienakojis stalėlis. Tikriausiai tai – kortų stalėlis, – taip aktualizuojama dažna mirties, likimo ir lošimo (atsitiktinumo) semantinė jungtis.

³ Tikriausiai turima minty tualetu puošybos detalė, dirbtinės gėlės. XVIII a. „be mezginių, raukinių, kokardų, sukneles imta dabinti dirbtinėms gėlėmis bei jų vainikais. Anksčiau tokias gėles darė tik vienuolynai bažnyčių paveikslams puošti, o dabar paklusta madai ir net pradėta masinė gamyba“ (Ogijienė A., Šakienė A. *Aprangos raida*, Kaunas, 1995, 220). Tai gali būti vienas iš damos bei šventojo paveiklo gretinimo motyvų.

⁴ T. y. nutrauko papuošalus – kryželius nuo kaklų.

⁵ T. y. mirtis nepaiso.

Ant deimantų ašaros liejas;
ak, perle! Kaip [ir] skeptrą⁶
velniop mirtis šveičia!
Pasaulio jūroje prabangų laivą
puošniastiebj sudaužys rūstus sūkurys;
išplauks – ak, pražus!
Ašarų upėse per amžius!
Krinolinų mada⁷ it laivė –
vėjo išpūstas voratinklis
sugniuš, atsikeršys
mirtis nelauktai, į bures įsisukus.
Nieko jūs, damos, iš auksuoto brokato
nesitikėkit – tik vargo:
nei iš gazo⁸, apsiaustų,
apyrankių – trukdys vien.

O, Diana! Pavirsi vaiduokliu
ar baidykle, kai įkapės
paims sau už auką
su musių pulku, su pūlių versme.
Nemiela nieks, kai esi supuvęs:
šilkus, šokius, purpurus
vėduokles, lavoną su oda visa
nušveis velniop!
Kas iš to apdaro – žmogus puvėsių maišas.
Prašmatnumą sugadins, sukels pasibjaurėjimą pasauliui;
atstums [jj], nes įkyrios
Naujienos⁹! Sudie!
Nemadinga mirtis alkana –
dantim užgriebia skaisčiaveides
raudonskruostes paneles
su vainikėliais karsteliuose.

Smagios pastabos apie tiesą

Nusidėjėli beskaitli,
ak, griekas, griekas – ne juokas, ne juokas!
Mirtis motulė it gumbas
jau ant nosies, susirūpink,
nusidėjėli kalakute,
pasipūtęs, prakeiktas,
uodegą pabruk, kad išgelbėta
būtų siela irgi kūnas¹⁰

⁶ T. y. mirtis sunaikina ir puošmenas, ir valdžios galią (karališko skeptro reikšmė).

⁷ Rogów moda – krinolino suknelių mada. Tokia suknelė turėdavo kietą drobinį pasijonį ir trijų lankų karkasą iš banginio ūsų, ant kurio būdavo užsegamas prabangus siuvinėtas viršutinis sijonas. Suknelės su karkasu – aukštuomenės apranga; jaunos merginos tokias sukneles imdavo dėvėti sulaukusios nuotakos amžiaus. Tuo metu, kai išėjo Bakos *Pastabos*, ši mada buvo bepraeinanti. Tekste kuriamas pūsto sijono / laivo burės metaforinis atitikmuo.

⁸ Gazas – permatomas audinys.

⁹ Neaiški teksto vieta.

nuo kirčių ar rykščių¹¹
mirtinų, pekliškų.
Tiesa remia, puikybė tremia,
chimera ta Liuciperj
pažemino, įstūmė
į ašarų upes amžiams.
Mirtis bobulė kaip cibilis
ašaras išspaus, kai prispaus;
tavo galvelė, aguonos barškutis,
neskauda savivaliaudama.
Mirtis pamotė – kam nuodėmė meili,
dalgio plieno kočėlu vanoja
iš meilės, kol kaulai
skaudžiai išlįs.
Mirtis motulė mus priglaudžia,
glamžuoja, vilioja, kol pasmaugia,
nusidėjėli, pakampėj
viešai ir nedailiai
mirtis motulė lūpas užspaudžia;
ašaka gerklėj įstringa,
ką turi, tą grūda ta motina,
neturi nieko toji mama,
ir tau neduos nieko karste,
jos skreite atsipūsi sau
skurdžiai, neramiai,
po skausmų tarp kirminų¹².
Kai mirtis nugalės, nepadės
ruda barzda anei dūda,
ašarų debesis, litaurų dundesys,
triūbų tū tū, kai užgros,
kaukės, žaisliukai ir buteliukai,
muzika – niekis, pikti juokeliai,
už kortų – ten galia,
už tūzų – ten guzai.
Tu gurkt gurkt¹³ sriaubi, buliau,
o mirtis pasipuošus¹⁴ prošal skriedama
jau sustoja, užgriežia
ak, deja, [savo] menuetus,
tu kliuku kliuku koserėn –
mirtis užčiaups, jau laikas čiūčiuoja
gėrale; girtuokli,
už stikliukus duos buteliukus¹⁵!

¹⁰ Ciąła tusza – turi dvi čia aktualias prasmes: „kūnas, stotas“ ir „skerdiena“ (papr. sumedžioto žvėries). Žr. toliau mirties-medžiotojo personifikaciją.

¹¹ Plaga – turi „Dievo piršto, Dievo rykštės, bausmės“ prasmę.

¹² Mól – „kandis“; čia kalbama ir apie žemėje kūną graužiančius kirminus, ir daroma užuomina į sielos graužatį, laukiančią po mirties, plg. frazeologizmą „Každy ma swego mola, co go grzyje“ (pžd. „Kiekvienas turi savo kandį, kuri jį graužia“) – kiekvienas turi savo rūpestį, graužatį.

¹³ Łyk łyku – gėrimo, rijimo onomatopėja.

¹⁴ W szyku dar turi „sustojus karine rikiuote“ prasmę.

¹⁵ Greičiausiai mirtis už kiekvieną išgertą stikliuką duos po butelį; galbūt čia kuriama Bakos eilėraščiuose dažna mirties,

Mirtis medžioklis – jauniklį, žilį
be rimbo, cap capum –
užpjudytas, sudraskytas,
bemat aiktelės ir sustenės.

Vienu patraukimu, dalgio kotu
siekia pono, siekia Jono,
kakton žiebia, parverčia,
kol nudaigoja – nupešioja.

Mirtis žabale – iš klausos
drąsiai vaikštinėja, daug ką suvedžioja,
nors vivat¹⁶ ar metų ilgiausių
linkime – mirsime.

Parengė ir vertė Brigita Speičytė

Trys Baroko saulėlydžio literatai: Pranciška Uršulė Radvilienė, Konstancija Benislavska, Juozapas Baka, Chrestomatija,
Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003, p. 125–129, 137–141.

pagreitinančios žmogaus nykimą ir nuopuolį, prasmė.

¹⁶ „Tegyvuoja“, lot.